

KNJIGA O NEDOSTAJANJU LJUBAVI

(Marija Knežević: *Šen, Mali Nemo, Pančevo, 2011*)

I najnovija pesnička knjiga *Šen* Marije Knežević (1963) je urbano situirana (mada i van našeg okruženja), sa primesama egzistencijalne, socijalne, ironično-narativno dočarane ugroženosti, uz sramežljive dokumentarno-ispovedne konotacije, što očituju i sledeći stihovi: „Nema trećeg: svet je ili velika žurka/ Ili savršena samica./ Reči se zbijaju da pokriju prazninu/ Zida koji nije metafora“, „Ovde bar imam vremena/ Za ulepšavanje pa i napa- met/ Sveta iza nevidljivih žica“, „Sada je sve svuda./ Ono čega nema ne nalazi se nigde“, „Možda je uistinu sve neprirodno“, kao i verističke slike: „Ništa se ne razume./ Slika se kva- ri svaki čas,/ Izem ti kolor crveno-beli!/ Kontejner je livada u proleće/ U odnosu na ovo smeće!“ Otuda i pesnikinjina zabrinuta zapitanost: „Može li se uistinu spoznati življenje“, „da li uopšte/ Vredi da saznamo gde smo“. Očaj donosi saznanje da je erozija morala i du- ha univerzalna karakteristika, čak i kod protagonista književnog sveta koji je zahvatila supstitucija istine ponuđenim prividom i lažima kao opštevažećim normama („Ljudi sve uspešnije veruju u svoje neistine, a pisci su ljudi“). Pesnikinja Marija Knežević kao kontrast setno ilustruje poimanje života iz vrlo bliske prošlosti: „Preci su bili ribari ... Moji su ga zva- li život a ne rad./ Počinak umesto mrak./ Nevera tepali nepogodi./ Znalo se da je sreća u mreži/ Ljubav u kolevcu/ A nedelja poklonjen dan“, naglašavajući istovremeno i potrebu energije ljubavi koja nas održava, a što se sve više zaboravlja i/ili previđa.

Promišljajući o oprekama kao važećim pesničkim sredstvima potrebno je napomenuti da pesnikinja nijednog trena ne gubi iz vida to da i u njenoj i u našoj i u svačijoj, bezmalo, svakodnevici postoje manji svetionici otpora prema postojećem, koji su u isti mah i mo- gući korektori i kontrolnici poimanja sveta i života, koliko god nosili u sebi lokalni karak- ter. Na primer, u ironičnoj pesmi „Život i zdravlje“ uočavamo stihove većitog hiperbolisa- nog prkosa: „Zelena trava novog doma sveža/ Od povika Indijanaca golih u sedlu/ Koji ni mrtvi ne napuštaju svoju zemlju“, dok su moto naslovnoj pesmi stihovi iz kultne romske pesme *Đelem, đelem...*, kao i satiričan stih: „Komšije su brže od hitne pomoći“. Iz ovih pri- mera uočavamo sveobuhvatnost Kneževićkinog promišljanja pretočenog u stihove, kao i pesnikinjinu potrebu da se pravo glasa da i suprotnim stranama, čak i onim skrajnutim i već izbledelim.

Motiv izneverenosti tako dominantan u današnjem društvenom statusu, podseća nas pesnikinja Marija Knežević, nije samo usmeren u očekivani generacijski otklon, nego i u odstupanju od onog avangardnog i nekonvencionalnog fenomena bunta kao što je bio hipi-pokret, koji se nametao kao način otpora i prkosa, mišljenja i življenja:

*Pomišljam kako nas ona bivša deca ljubavi
Gledaju odozgo iz oblaka džointa
Kao smešne tačke koje se svako malo
Premeštaju u prostoru oskudne abecede
Iz A u B u A u zagradu i novi red sasvim
Nalik prethodnom.*

Distancu bolnog nerazumevanja naslednika, koju pesnikinju više žali zbog svoje limitiranosti i osiromašenosti, nego što je obesmišljava rugajući joj se, potvrđuju i sledeći stihovi: „Začarane/ Misli njihove u vremena sadašnja/ Ne dosežu u davnost bola masline“, kao i dva stiha iz pesme „El viajero“: „Naša sloboda je nepoznavanje/ Samodovoljnosti kojom se poje“. Ali, i u takvim okolnostima pesnikinja je otkrila, odnosno sačuvala određenu osobenost i prijemčivost izuzetno haotičnog i paradoksalnog urbanog okruženja, kao prostora pesnikinjinog i našeg bivstvovanja, iz kojeg i u koji se mora putovati i vraćati.

Nakon netom prozivanih stihova Marije Knežević, pored osamljenosti, otuđenosti, odbačenosti, sopstvene promašenosti i osećanja bezvrednosti, naslućujemo osnovno emocionalno stanje njene najnovije knjige. A to je pojam nedostajanja, ličnog i opšteg nedostajanja, naročito nedostajanja ljubavi i „mudrosti nežnosti“, što svedoči i promisao iz uvodne „Posvete“ („Za surovu šalu vraćanja u prošlost/ Sadašnjosti zaposednute nedostajanjem“). Još je eksplicitnija i rečenica u pesmi-nostalgiji-„žalu“ za prošlim „Retro“: „Samo to nedostajanje ne praštam, nikako“. I u jednom nedavnom intervjuu pesnikinja zaključuje da zaista živimo u sredini koja je postala neljubavna, što je i bio razlog da ispiše knjigu *Šen*, i to „radikalno ljubavnim pismom“. Podsetimo da se gubitak ljubavi izjednačava sa apokalipsom.

Pesma „Toliko reči za jedan prizor koji sve govori“ posebno ironično oslikava trenutnu merkantilnu političku bujicu i prateću parazitsku i pljačkašku brojnu kamarilu, kojoj se minorni pojedinac ne može odupreti, već je primoran na kompromis: „Prihvatam naslepo/ Obaveze i odgovornost/ Sporedne strane/ U sporazumu o uzajamnom obmanjivanju“.

Ranije uočena, od strane književne kritike, odlika pesništva Marije Knežević jeste imperativ u smislu analitičnog i razložnog upoređivanja, nikada olakog i površnog zaključivanja. I u prostoru i u vremenu, iako je u ovoj knjizi prednost data prostornoj komparaciji, nije podređena ni vremenska korektivnost, što su već posvedočili i dosada citirani stihovi. Primer takvog pesničkog postupka jeste pesma „Život i zdravlje“, koja započinje ne samo predrasudama i zabludama „O zlu komunizma na kojem počiva/ Idila Zapada“, već i dubokim osećanjem pretpostavljenih patnji na tim prostorima: „Očevi su hapsili očeve/ U ime socijalne pravde/ Jednakosti u alkoholu, seksa kao saradnika/ Tajne policije i prava na izbor/ Između omče i skoka kroz prozor“. Međutim, pesnikinju začuđuju fakti:

*Na toj strani deca su se rađala kao mudraci
U skloništima
Poezije, sporta, zabranjenih ljubavnih balada
O zvezdanim noćima i zvucima tišine
Rizikujući da zbog slike negativnog primera
Iskuse popravni dom*

*Ili pak odlazak na daleki front gde bi pucala
Na decu jednako
Osuđenu podelom sveta
Socijalnom pravdom.*

Pesnikinja im, pored pominjanja, suprotstavlja još jednu neočekivanu sentencu: „Na drugoj strani, začudo, ništa manje/ Usamljenosti onih koji umeju da vole“. Sa prenesenom ironično-jetkom prvopomenutom slikom manje-više poistovećujemo se i mi danas i ovde, i kad su u pitanju žrtve i iskušenja, ali i primeri dostojni divljenja. U tom haosu i apsurdnom udaljenog a priželjkivanog sveta važeće konvencije su beskrupuloznost, zloradost, gramzivost i bezobzirnost, kao i u arealima koje smo napustili ili smo to hteli: „Zdravlje je tajna ove planete/ Još pre uranijuma, oslobođenih aditiva/ U flašicama za bebe, starija od postanja“. Dakle, „želje su ostale tajne“ i tamo i ovamo.

Kada je reč o našem prepoznavanju u Kneževićinim pesmama posvećenim drugim udaljenim ličnostima i prostorima potrebno je obratiti posebnu pažnju na najdužu pesmu u ovoj knjizi „o sudbini zatiranja plemena i stoga/ Stalnom umiranju za samo jednog postojanja“. To je već pominjana pesma „El viajero“ ili u slobodnijem prevodu „putnik, putnički dnevnik ... ptica selica“, što su sve sinonimi i simboli večitih skitija, karakterističnih i za pesnikinju i za narod kojem pripada, i ne samo za nas, nego kao planetarna opsesija i prisila, uključujući i svet umetnosti. Evo kako pesnikinja doživljava predstavu „večitog putnika“: „Nisi spoznao daljinu/ Veću od osude“, „Nikada pomislio da sebe menjaš“, „Odbeglom i spasenom prvim putovanjem“, „kada prvi put budeš/ Podigao sidro, odmah si stigao“, „Ima nas stvorenih da budemo otisnuti/ Dopuna Odisejeve posade“, što označava i naš usud prošlog i ovog veka, sa napomenom da se ni pesnikinja ni mi nismo pro našli kako u ponuđenom nam okruženju, tako ni u daljini od koje smo uzalud mnogo očekivali, jer „težina besmisla je sopstvena mera“, „jer teško je videti ono što se providi“.

Pesnikinja poručuje da je sve oduvek u pokretu, da u rečima možemo osetiti i život i smrt, koji su u neprekinutom poretku. I u vremenu i u prostoru. I izvan prostora i vremena. I u postojanju i u nestajanju. Stoga su u knjizi *Šen* u spontanom ali neprekidnom dijalogu pesnikinja i njena svakodnevica, poezija i vreme, jeste i nije, i sve što poseduje svojstvo poređenja. U tom i takvom ambijentu stihova granaju se pesnikinjine nakane. Od onog Lakanovog zalaganja za istinu a ne za privid koji im pruža trenutna stvarnost. Preko svesnosti da se u gibanjima vremena moramo opraštati od dotrajalih i u međuvremenu preživelih kanona i obrazaca ponašanja. Pa do umetničke gladi koja i „u vremenu traži konstante postojanja, ali isto tako i specifičnosti tog trenutka u koji nastaje“, a za to su nužni „lepota istine i razumevanja kojih ima u svakom vremenu“.

Početni stihovi pesme „Šen“: „Kad vidiš da gledam u nebo/ Gospodine/ Ne pitaj me da li se molim./ Pusti da budem za sebe“ opominje u ontološkom kontekstu na kontrast neba i zemlje, smrti i života, postojanja i nepostojanja, na prisustvo različitosti, sa posebnim osvrtom da nebo kao pesnikinjini simbol može poprimiti i atribute božanstva, ali i sklonište ili pribežište ili stajna tačka prava na sopstvenost i samosvojnost, i danas, kao i nekada. I ovde kao i svuda.

I ovom prigodom pesnikinja se opredelila za aposipeotičan iskaz koji podrazumeva opkoračenje i prelamanje, ne samo stihova, nego i misli-rečenica koje se prelivaju u druge strofe. (Interpunkcijske oznake su pravi i dragoceni putokazi za strpljive čitaoce i tumače.) Upravo takvi razliveni i prelomljeni stihovi su asocijativni a ne nedostupni i nepristupačni, i u stanju su da iznesu opesmotvorene zaključke pesnikinjinog nagonskog istraživanja i upoređivanja. Svi ti hotimični prekidi pesničkog toka spremni su za transfer i zamenu oslobođenih značenja, ne gubeći odliku igrivosti, i omogućujući pesnikinji da saopšti svoje nedoumice i proveravanja onoga što i jeste i nije, nezavisno od godina i koordinata. Pesnikinja, znači, ukršta različite prostore i vremena, što još više potencira navedenu asocijativnost i višeslojnost njenih stihova.

Posebno se izdvaja i pesnikinjina sklonost da usred genitivne metafore očekivanu ili pretpostavljivu imenicu zameni na prvi pogled potpuno neočekivanom i nelogičnom, koja bitno menja smisao začetog stiha. U tim trenucima pesma se ne zagrcne, iako na trenutak zadrhti („podrhtavanje smisla“, R. Bart), ali nakon toga se produbi, semantički proširi, vidno domisli nenadanim tek „oslobođenim značenjima“ (Hegel), i privremeno se ili stalno preusmeri u drugi planirani tok pesme. Često takvi kraći sklopovi reči, eventualno čitave rečenice poprimaju i naizgled oksimoronski prizvuk, ali svi oni imaju prevashodno karakteristike gnomskih meditacija, kojima ova knjiga, nužno je uočiti, obiluje, naročito završna pesma „El viajero“.

Neprihvatanje društvenih kanona, zatim izvesna shvatljiva kritičnost takvog stanja, kao i narativni i usporeni iskaz, omogućili su prisustvo humora, ironije i crnog humora, da bi se ilustrovali rasap, besmisao, paradoks i apsurd koji su nam nametnuti. I to na iskren, hrabar i neposredan način, iz pesnikinjinje osvedočene lične i stvaralačke potpuno opravdane nepoverljivosti i, do nagona, posvećenosti istraživačkom i analitičkom pesništvu.

I u središtu najnovije knjige stihova Marije Knežević neočekivanog imena *Šen* jeste motiv življenja – onakav kakav jeste, u svakom njegovom sadržajnom segmentu i u svakom vremenu, i na svakoj koordinati naše planete, pri tom ne izbegavajući ljubav, ljubav prema istini, ljubav prema običnom i uzvišenom. I konačan utisak jeste da nam se pesnikinja i u ovoj knjizi, pre svega, javlja iz i u ime ljubavi prema svetu i prirodi, iz izvesne srodnosti i zajedničkosti svih sa svima koji delimo život nezavisno od vremena i prostora iz kojih potiču, a ne iz kritike radi kritike svog i tuđeg okruženja, koja je odavno steklo legitimitet i opravdanost zbog važećih uslova sa kojima se svi skupa ne možemo pomiriti. Ali ih zaboravljenom ljubavlju i istinom možemo popraviti, korak po korak, život po život, zrno po „zrno moralnosti“ (opet Bart).